

Оригинални научни рад

Срђан Ж. СЛОВИЋ*

Институт за српску културу Приштина – Лепосавић

ПРОЈЕКТИ ВЕЧНОГ МИРА У КАСНОМ СРЕДЊЕМ ВЕКУ**

Апстракт: Пројекти о успостављању вечног мира у касном средњем веку су у почетку били обележени црквеним погледом на свет. Хришћанска црква је била субјект рата и мира и није правила разлику међу нацијама. Имала је универзалне претензије. Овакво догматско схватање ће бити напуштено појавом националних држава, када држава постаје субјект рата и мира. Тада се јавља подела међу нацијама и могућност њиховог међусобног признања. На тај начин се односи међу државама почињу међународноправно регулисати. Његов основни принцип постаје суверена једнакост држава. Ово је могло да се деси након завршетка верских ратова, што је врхунило Вестфалским миром.

Почев од Пјера Дибоса, Подјебрада, Пена, Војводе од Силија преко Хобса, Гроцијуса и Пуфендорфа, моћи ће да се утврди како су промене у друштву, политичким системима и начину производње утицали на развој људских идеја о вечном миру.

Кључне речи: вечни мир, рат, црква, држава, међународно право, апсолутна монархија.

УВОДНА ИЗЛАГАЊА

У овом периоду мир почиње да се схвата другачије у односу на схватања из раног средњег века. Питања мира су и даље повезивана са ратом, где централно место добија оправданост ратова. С друге стране, у циљу глорификације шпанских и португалских освајања, поставило се и питање освајања и окупације. Религијски елемент је још увек присутан, како би прикрио праву намеру освајача. Са појавом реформације, држава је полако почела да односи превагу над црквом одакле је проистекла и чувена крилатица: *cuius regio eius religio* (Јанковић, 1981:32-33).

* Виши научни сарадник; drsrjdjans@gmail.com

** Рад је написан у оквиру научноистраживачког рада НИО по Уговору склопљеним са Министарством просвете, науке и технолошког развоја број: 451-03-68/2020-14/200020 од 24. јануара 2020. године.

Иако је хришћанство имало велики утицај на слабљење права као главе кохезионе силе међу народима и његову замену теолошким постулатима, у овом периоду је дошло до знатног развоја концепата мира међу народима. Први период је карактерисао већи утицај религије, да би касије, са појавом апсолутних монархија, држава постала субјект рата и мира. Догматизам ће се провлачитик роз читав средњи век, али ће бити знатно ублажен пројекти-ма о вечном миру (Slović, 2019: 29-35).

Међу главним мислиоцима пројеката вечног мира у поменутом раз-добљу спадају: Пјер Дибос, Еразмо Ротердамски, Војвода од Сицилија, Ви-лијам Пен, Хуго Гроцијус, Вафе, Пуфендорф, Томас Хобс и др.

ОПШТИ УСЛОВИ НАСТАНКА ПРОЈЕКТА О ВЕЧНОМ МИРУ У КАСНОМ СРЕДЊЕМ ВЕКУ

Питања рата и мира су нераскидиво повезана са људском историјом, а посебно људским нагоном за моћи, славом и престижом. Ово је била карак-теристика како појединаца тако и нација, тако да су државе водиле ратове ради остваривања мира и својих националних интереса. Рејмон Арон ће у другој половини XX века конституисати своју теорију националног интере-са засновану на плурализму циљева држава у спољној политици. Ти циљеви се односе на безбедност, моћ, славу и престиж.

Религијски сукоби су у овом периоду били насилни, што је било резул-тат другачије природе непријатеља. Постојале су две врсте ратова: ратови који су се водили против других религија, а у име хришћанске концепције мира (крсташки ратови). То су били тзв. „ратови за мир“, који је почивао на основама хришћанства. Постојали су и ратови међу хришћанима, који су се водили под окриљем заједничког нормативног поретка, који је такође могао бити предмет рата.

Мир је увек зависио од конкретног правног поретка који је у одређеној мери допуштао насиље. Средњовековна мисао није правила разлику између легалних и легитимних категорија попут правде и јурисдикције; за успеш-ност поретка било је задужено јединство у цркви, које је умногоме зависило од врховног ауторитета Римске цркве.

Тенденција јачања супремације Римског царства утицала је на смањење броја ратова; оно је ујединило многе нације у једну, већу, дајући им заје-дичка културна обележја уз остваривање заједничког интереса. Мањи број граница и стварање веће империје био је гарант мира (Campbell Smith, 2016: 20).

Сви мислиоци који су проучавали природу, карактер и последице рата, за основни циљ су имали успостављање мира на бази искустава из рата

(Terminski, 2010: 277-291). Ратови су увек остављали одређене последице по живот људи. Потоњи развој територијалих држава са присутним монополом физичке принуде, утицао је на промене у схватању мира. Више није преовладавао теолошки феномен већ је на прво место стављена држава и њена организација. Држава је била онолико ефикасна колико је успела да обузда религијско-грађанске ратове на својој територији.

Питања рата и мира полако почињу да се преносе на међународни терен, а полако почиње да се оживљава пракса успостављања мира путем уговора/споразума. У старом Риму били су познати под називом *pacta/pactum*. У унутрашњим односима држава су називани „social contract“, а у спољним „treaty“. Оваква промена у схватању мира има своју историјску позадину и тиче се консолидације ефективне власти на својој територији.

Апсолутистичка држава одбацује категорије попут религије и божје правде и уводи дихотомију између државе, која је оличење мира, и осталих категорија попут мишљења, религије, идеологије што се модерним речником назива цивилно друштво.

ГЛАВНИ ПРЕДСТАВНИЦИ ПРОЈЕКТА О ВЕЧНОМ МИРУ ДО ПОЈАВЕ НАЦИОНАЛНИХ ДРЖАВА

Прве озбиљније идеје о вечном миру јављају се почетком XIV века. Њихов творац био је француски филозоф и правник Пјер Дибоа (1306). Био је краљевски адвокат, а у његовом делу „Повратак свете земље“¹ налазе се и рудиментарни облици арбитражног решавања спорова (Fraser, 1826: 179-208). Пошто је успех крсташких ратова зависио од мира у Европи, Дибоа је заговарао арбитражу као начин решавања спорова. За теже решиве спорове предвиђао је избор шест судија: три из редова цркве и шест из осталих сфера друштва, од којих би по тројица били из зараћених страна. На одлуку ових судија била је дозвољена жалба која би била упућивана папи.

Вечни мир је могао бити успостављен међу хришћанским народима, рат би се избацио као средство решавања спорова, а доминирали мирни начини њиховог решавања. Такође је заговарао и успостављање федерације хришћанских народа како би се сачували мир и света земља (Terminski, 2010: 277-291).

Други значајан пројекат проистекао је од краља од Бохемије, Јиржија Подјебрадија, који се залагао за установљење једне међународне организације, која би успоставила мир и безбедност у Европи. Пројекат се састојао у образовању антитурског удружења у Европи. Овај савез би укључио Бохемију,

1 Наслов оригинала је: *De recuperatuine terrae sanctae*.

Француску, Пољску, Бургундију и Венецију. Постојала је и могућност ширења удружења где би водећу позицију заузимала Француска.

Пошто је Подјебради живео у периоду рудиментарног стварања нација/држава, његов пројекат је био више националног, а мање универзалног карактера какав је био пројекат Дибоа.

Период реформације, доносећи нови поглед а свет у филозофији, култури и уметности, утицао је и на нова схватање мира. Односи међу суверенима нису се решавали на бојном пољу, већ се као избор наметао и преговарачки сто. Уговор закључен између Француске и Отоманског царства 1535. Године је прави пробој у том смислу, јер је први споразум закључен између католичког и муслиманског суверена.

Десидерус Еразмус од Ротердама се залагао за одлагање оружја и посвећеност Христу. У свом делу *Quereda Paxis* позива све хришћане на свесност могућих последица рата. Поставља питање неизбежности рата зарад тежњи принчева. Сматрао је да постоје многи учени и искусни људи, који поседују мудрост којом ће решити теже решиве спорове. Ратове је делио на праведне и неправедне, чиме је дао велики подстицај Гроцијусу за формирање нове дисциплине оличене у међународном праву. Ове идеје ће бити темељ међународног права у неколико наредних векова.

Све Ратове одмах треба прекинути осим одбрамбених. Његове идеје биле су комбинација рационалне хуманости и хришћанске слободе (Terminski, 2010: 277-291).

Независно од тога што је отац политичког реализма, Макијавели се може сматрати и једним од твораца пројекта вечног мира. Макијавелијева дела се сматрају правим инспираторима савремених реалистичких теорија. Дакле, модерна политичка мисао почиње да се обликује идејама Макијавелија. Оно што је Макијавели сматрао целисходним била је не античка филозофија, већ античка политичка пракса. Он је изузетно ценио тзв. вучију и мушку праксу републиканског Рима, јер је тамо човек схватан онаквим какав заиста јесте. Сви морални стандарди се морају схватати са становишта праксе. Свака правда почива на неправди, а свака моралност на неморалности. Тражи се политичка моћ са мачем и зубима, који ће човека учинити бољим него што јесте (Vujadinović-Milinković, 1996: 152). Човек је по природи лош, предодређен на грех по својој природи па је, стога, лакше покварити га него поправити га. Одвајањем политике од морала, Макијавели је поставио темељ свог политичког реализма: „циљ оправдава средство“. Овим се Макијавели сматра родоначелником инстинктивистичких теорија међународних односа, где ће се агресија сматрати творевином људске природе у којој чулни део надвладава разумски. С друге стране, Макијавели је оставио довољно простора и за преговоре међу суверенима.

Војвода од Сиција је дао план светског мира у свом делу *Oeconomies Royales* познат под називом *Grand Dessein*. Предлагао је успостављање једног савета од 66 представника 15 најразвијенијих земаља Европе. Ови представници би решавали разне врсте спорова на међународном плану. Савет би био пленарног карактера налик скупштини. Направљен је у част Хенрија IV и третирао је питања арбитраже и равнотеже снага у Европи.

ПРОЈЕКТИ ВЕЧНОГ МИРА ЗА ВРЕМЕ АПСОЛУТНИХ МОНАРХИЈА

Гроцијус је у свом капиталном делу *De iure belli ac pacis* указао на значај питања праведног рата, као и на остала фундаментална питања: природно право и *ius gentium*, које се дефинише као право *inter civitates* (између држава). Гроцијус описује и уговорно право, дипломатски имунитет и право екстериторијалности и неутралности. Једном речју, Гроцијус је дао једну опште постављену филозофију права, а посебно међународног те га многи сматрају оцем међународног права. Међу његовим расправама посебно је значајна она посвећена слободи пловидбе – *mare liberum* (Словић, 2019: 391-408).

Гроцијус је поставио основе једног новог, универзалног права, у коме ће централно место заузимати међусобно признање међу нацијама независно од њихове религије. Пошто је своје главно дело писао током Триесетогодишњег рата, основна намера му је била да се ублаже последице разарујућих ратова. Увео је и категорију природног права, које ће касније бити проучавано у оквиру међународног права и етике. Унутрашње право је значајно, јер у први план истиче интересе нације, али је међународно право још значајније, јер у први план истиче светске интересе. Ово право је божјег порекла, а спроводи га људски разум. Овим се Гроцијус полако јавља као претеча просветитељства²

Хобс је дао врло напредан пројекат успостављања мира приликом стварања друштвеног/државног стања на реалистички начин. Природно стање човека је стање рата: *bellum omnium contra omnes*, а све то у борби за част и привилегије. Сви појединци имају право на ово али бенефити припадају мањини. Пошто овакво стање временом постаје неподношљиво, људи се путем уговора удружују са сувереном и тако стварају ново стање, које ће их штитити од насиља, па чак и од спољњег непријатеља. Заштиту права грађана остварује суверен путем принуде, која је неопходна баш због такве природе човека.

2 О Гроцијусовој концепцији међународног права видети у: Срђан Словић, „Гроцијусов концепт природног и међународног права – студија случаја Косова и Метохије“, Институт за српску културу, Баштина св. 41, Приштина/Лепосавић, 2016, стр. 253-265.

Хобс се експлиците није бавио теоријом међународних односа, јер у његово време они нису били установљени као посебна научна дисциплина. О његовом концепту међународних односа можемо говорити имплиците и по аналогији. Хобс се углавном помиње као претеча реалистичких теорија међународних односа из саме његове концепције о слици појединца у природном стању. Оваква слика појединца аналогна је оној између држава у међународним односима, јер не постоји Левијатан који би наметнуо стање поретка. Стање у односима међу државама је стање анархије или одсуства централне власти над државама које полажу право да буду суверене и независне у односу на друге.

У оној мери у којој је анархија обележје природног стања, у тој мери је и карактеристика међународне политике. У одсуству наддржавне власти, сумња, стрепња, неповерење, сукоби и рат су неизбежни, а у одсуству било каквог уговора међу њима не постоје никакве моралне обавезе којима би се државе повиновале. Управо је по овом питању Хобс близак реалистичким теоријама међународних односа и теоријама државног разлога. Овакво схватање да независне државе као независне индивидуе, представљају егоистичка и асоцијална бића која не морају да поштују морална ограничења свог понашања, представља велики изазов идеалистичким политичким визијама заснованим на људској социјалности и концепту међународне јуриспруденције засноване на тој визији. Хобс инсистира на дефанзивном карактеру међународне политике, а њен циљ је пацифистички: суверене државе, налик појединцима, требају бити усмерене ка миру којим руководи разум.

С друге стране, Хобс као савременик свога доба, није искључивао могућност међусобних преговора међу суверенима у циљу постизања мира. У циљу осигурања свог опстанка, човек (државе) могу да употребљавају сва расположива средства. Ово право, како истиче Хобс у свом делу О грађанину, је свето право које човеку нико не може да одузме. Онај коме се ово право ускраћује у обавези је да се свим силама бори да га поврати.

Природно стање не познаје категорије праведног или неправедног рата. Ратови су, стога, резултат структуралних својстава инхерентних односима међу државама. Међународни односи се, услед недостатка супранационалног ауторитета, налазе у природном стању, те међу њима избијају сукоби који узрокују стање рата. Државе се у оваквим односима усаглашавају са моралним правилима која се подударају са њиховим интересима. У условима стања рата, сваки међународни субјект има разлог да се не прилагођава таквим условима, јер би други учесник на међународној сцени стекао предност. Онако како друштвени уговор међу људима чини усаглашеност корисним средством само под условом да људи следе скуп кооперативних правила, тако и државе могу да поштују правила под условом да их све остале поштују (Словић, 2018: 197-210).

Најзад, Вилијам Пен се залагао за успостављање међународног арбитражног суда. То је био велики корак напред за то време. Био је претеча савремене Европске уније јер се залагао за установљење тзв. Империјалне скупштине која би обухватала све европске земље са пропорционалним представљањем. Састајући се редовно, ова скупштина би одлучивала о правилима спровођења правичности за све суверене. У први план би избијала сва питања која обичне амбасаде нису могле да реше. У случају да се неки суверен не подвргне одлукама скупштине, против њега су могле бити предузете принудне мере.

Овде се ради о тишичној претечи настанка међинародних организација универзалног карактера попут Друштва народа и Организације уједињених нација. Слично Пену, за мир се залагао и Пуфенндорф, али више кроз међународно право. Његово дело *De iure naturae et gentium* из 1673. Године систематски разматра читаво подручје права – јавно и приватно, унутрашње и међународно. Поставио је тезу о природној једнакости држава, што је било једнако правној једнакости.

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Питања мира су одувек заокупљала светску пажњу, јер се та нит протезала од староиндијске, кинеске и грчке филозофије, преко средњег века, модерног доба па све до данашњих дана. Нераскидиво су повезана са ратом, јер је врло често кроз историју рат био услов постизања мира.

Предмет ове студије је касно средњовековна концепција вечногмира, јер је од Пјера Дибоса, преко Војводе од Силија, Гроцијуса, Хобса и Пена, сазревало схватање о међународним организацијама, међународном праву, међународним односима и државе уопште. Ово су истинске претече наведених области, које ће се у XIX и XX веку конституисати као самосталне научне дисциплине.

Схватања поменутих мислилаца су била врло револуционарна: Гроцијус је инаугурисао начело суверене једнакости држава и њиховог међусобног признања; Хобс је био претеча модерног схватања државе и реалистичке теорије међународних односа, док је Пен био претеча стварања међународних судског органа.

Посматрано са аспекта савременог развоја поменутих научних дисциплина, ови принципи су и даље актуелни. Суверена једнакост држава је главно начело међународног права; држава не може да постоји *de iure* уколико није међународно призната; у међународним односима реалистичка теорија заузима значајно место и поред успона глобализма, а Међународни суд правде постоји као главни судски орган ОУН. То што поменуте категорије и установе и данас имају одређене мањкавости само говори о револуционарности њихових креатора.

ЛИТЕРАТУРА

- Campbell Smith 2016: Mary Campbell Smith (trans.). *Perpetual Peace – a Philosphical Essay by Immanuel Kant*. London: George Allen, e-book.
- Fraser 1926: Henry S, Fraser. "A Sketch of the History of International Arbitration". *Cornell Review*, 179-208.
- Janković (1981). Branimir Janković. *Međunarodno javno pravo*. Beograd: Naučna knjiga.
- Slović (2019): Srdjan Slović. *Peace and War – Eternal Companions of International Relations*. Leposavić: Institut za srpsku kulturu.
- Terminski 2010: Bogimil Terminski. „The Evolution of the Concept of Perpetual Peace in the History of Political-Legal Thought“. *Revista escuela de historia*, vol. 6, 1/2010, 277-291.
- Vujadinović-Milinković 1996: Dragica Vujadinović-Milinković, *Političke i pravne teorije*, Beograd: Pravni fakultet.
- Словић 2018: Срђан Словић. „Хобсова теорија човека, друштва, државе, религије и међународних односа: студија случаја Косова и Метохије“, Зборник радова, Уредници: Драган танчић, Јасмина Ахметагић и Далибор Елезовић, Институт за српску културу Приштина/Лепосавић, стр. 197-210
- Словић, 2019: Срђан Словић. „Концепт међународног права у реалистичким теоријама међународних односа“, Зборник радова, том 1, Правни факултет у Косовској Митровици. Главни уредник проф. др Дејан Мирковић, стр. 391-408

Srdjan Ž. SLOVIĆ

PERPETUAL PEACE PROJECTS IN LATE MEDIEVAL PERIOD

SUMMARY

Projects on the establishment of world peace in the late Middle Ages were initially marked by religious views on the world. Christian church was the subject of war and peace and it did not make differences among peoples. It had universal aspirations. This dogmatic comprehension will be abandoned by the appearance of national states where the state becomes subject of war and peace. A division among nations appears and the possibility of their mutual recognition. In that way relations among states are being regulated from the point of view of international relations. His basic principle becomes the one of sovereign equality, this could happen after the termination of religious wars which got its peak by Westphalia peace.

Starting from Dubois, Podjebrady, Penn, Duke of Silly, via Hobbes, Grotius and Puffendorf, it will be possible to determine how changes in society political systems and way of production influenced the developments of ideas on perpetual peace. The achievements of these thinkers were revolutionary and were still valid. It is worth mentioning the principles of sovereign equality of states, the presence of realism in international relations and the existence of judicial institutions such as the International Court of Justice.

Key words: Perpetual peace, war, church, state, international law, absolute monarchy.